

«Ben saps que les abelles / fan pic, amar com fel, / mas hom vol noyrir elles / per amor de la mel», «pus per obra plasén / d'obesir és par(t) Déus, / de fel li fas presén / si l'obesir t'és greus; / lo salm dits, qui bé-l gara: / "deren-me a manjar fel": / no-l dons vian-⁵ da amara / tu, qui dar-li deus mel», Gui. de Cervera, 393d, 451d (= LL., 419, 477). «Quintal de li, 8 drs. m.^a; quintal de ferre no obrat, 2 drs. m.^a; qui. de mel, id; qui. de fuster, id.; --» en la Lleuda de Cotlliure i Tortosa (RLR iv, 251): «-- a Alcoll -- a aquestes gales -- li trameteren ab barques deu bous e vint moltons, e tot lo pa que atrobaren cuit en terra, e mel e mantega e molt peix», Muntaner, fets de 1283, § 85, Casac. (II, 57.2); «Un cavaller del orde -- dix -- a mi par -- que fes un present al gran Soldà de -- virtualles, per fer-li perdre la sperança que té de pendre'ns per fam -- 400 pans calents -- del forn, vi e confits de mel e de sucre, 3 parells de pagos, gallines e capons, mel, oli e --», JoMartorell (cap. 91, Ag. I, 320.1-2f.). «Mel: obra de les abelles, mel: el que neix entre les flors: melligo; mel rosada: rhodomeli; mel cuyta: mel coctile --», Busa-N. 1507 (D-v-5) (crec que en alguna altra versió del Nebrixa apareix mel rosat colat); «confitures -- mel -- vasos de tenir mel -- lo qui fa coses de mel: mellarius; cosa feta de mel --; aygua-mel: mellicratum, mulsa; --», OPou (ThPu., 196).

Com es veu, a diferència de la llengua dels trobadors i de la majoria dels parlars d'Oc, mel apareix en català com a femení des dels orígens, inequívocament ja en G. de Cervera, en Busa-N. i en realitat ho deu ser en tots els textos citats; fins en el Rosselló medieval, on l'InvLC assenyala ja «tota mel en gerres --» en un doc. de 1393 (si bé allà hi ha un cas de mel net l'any 1368). Allà avui això sembla ser general, almenys arriba més al Nord que, per exemple, el gènere fem. de sang (en el qual el masculí s'estengué bastant, i encara ara, pel domini ross. i fins algun punt emp.), si bé en el Napcír degué ser antic el masculí jutjant per alguns NLL designats per algun seguier que hi regala de mel: Roc del mël en el terme de Matamala, Coll del Mel en el de La Llaguna (1960). Altreament l'ús de mël, i com a femení, és general a tot el domini lingüístic, fins als parlars de transició cap a l'aranès («la mël -- es pans de mël: bresques» a Cercuran, 1965).

Com que MEL en llatí era neutre i per tant tenia l'acusatiu igual al nominatiu, el radical MELL- dels casos oblics s'ha perdut sense deixar rastre en romànic. En llatí tingué sempre aquest gènere (no apareix com a masculí més que algun cop a la baixa època, ThLL, s. v.), però mentre esdevingué masculí en gall.-portuguès, francès, romànic grisó, sard i italià, MEL es tornà femení en romanès, castellà, català, i en molts parlars de l'Alta Itàlia i de l'Orient rètic; en llengua d'oc apareix també com a masculí des de trobadors i textos clàssics (Bertran Carbonel, Appel, Chr., 109b; Flamenca; Crozada Alb. i algun altre text poètic, en tots ells amb gènere m. assegurat pel metre, i en un doc. alpí de c. 1400: Rayn. iv, 178; PSW v, 173), el TdF i el roergat Vayssier no el donen més que com a masculí,⁶⁰

però tanmateix és femení a tota la zona pirinenca de la llengua d'oc, des del Bearn fins a la Vall d'Aran (era mèu) i l'Arieja (Rohlf's, Le Gc., § 410) i segurament fins a Narbona, d'on era Jacme Olivier, que l'usà així en el S. XIV. Notem encara, en mossàrab, una supervivència del plural neutre: aqramèlla, nom de planta, en el botànic sevillà de c. 1100 (Asín, p. 24), d'ATRA MELLA 'mels negres'.

DERIV.: Melada (tort. DAG.). Melaire. Melat, -ada [fi S. XIV, AlcM]. Melassa [Lab. 1840], Priorat: «l'arruix és la melassa que queda de fondre el brescam» (Torroja, 1936). Melejar. Meler [1494]. Melica; melicós men. «i senyores melicósas / cavaven vinya / am sos enamorats», cobla recollida per Camps Merc. (Folkl. Men. I, 164), segons AlcM seria «melós, abundós de dolçor, o de delicadesa», definició evasiva i vaga que inspira desconfiança (en tot cas no val res la cita de GColom), potser sí... però cf. malicós a MAL. Melós [Belv.]; melositat [Lab. 1840]. Melis.

Emmelar [Belv.]; «DELOS -- Só de totes les illes la regina / -- / del mar de Myrtos m'abriguà en les cales, / que ab mos perfums enmelo, / y recullint les ales, / per sempre aquí mes àncores arrel»; «Sirena que d'entre ones eixint, engallardida, / s'enfila a un promontori, d'amor a refilar, / y per son cant, que 'ls ayres enmela, ve amansida / la mar ab salats llabis sos peus a apetonar», Atl. VII, 9.47; IX, 46c; emmelat; emmellador; emmellament; amelar; amelament; amelador. Remelar; remel.

És incert que derivi d'aquí el verb de Tortosa i comarques veïnes esmelegar-se 'mostrar-se zelós, patir, maldar per alguna cosa' «agrair al Pare rector Mn. J. P., qui s'esmelega per l'esplendor del culto», «si 's mantindria tieso -- i faria anar recte a tothom, quan los canonges tan s'esmeleguen i procuren curar-se en salut, fent les gestions que tenim vistes!», Vergés Paulí (Espurnes v, 73, 90); també esmelegar-se en un sentit com 'maldar renyant' o 'escridassar' en Moreira (Folkl. Tort., 272); «glatir, patir» a Gandesa «me menjaré lo cóc al seu devant per fer-lo esmelegar» (Amades, Excursions III, 102); potser amb un sentit primitiu com 'perdre la dolçura, la suavitat', o 'fer posar com les abelles a qui castren el rusc', cf. desmelar 'treure la mel d'un rusc' (AlcM), i desmelar ast. 'desmelar' (Vigón); esm(i)elgar a l'ast. occidental i el de Cabranes, Bierzo desmelar (DECH iv, 67b2-5) o 'gastar-se el greix'; tanmateix també podria tenir el mateix origen que MALDAR o ser un derivat de MAL, sense gaire més intervenció de mel que una contaminació responsable de la e (o de MEL II?) Cf. allí la frase arrencar els mels de la cara.

Melissa, pres del gr. μέλισσα 'abella'.

CPT.: Melilot (BDC XVII, 33), del gr. μελιλωτος id., cpt. amb λωτός 'lotus'. Melmelada, pres del port. marmelada pròpiament 'codonyat', derivat de marmelo 'codony', si bé en cat. i altres llengües romàniques, que també el manllevaren del portuguès, el mot fou alterat en la síl·laba inicial per la influència de mel, i en part el mot sofrí influències recíproques entre aquestes llengües, veg. per a tot plegat DCEC/DECH